

Euskara zifra eta zalantzen artean

Luis Mari MUJICA

Aurten euskaren inguruan bi inkesta nagusien emaitzak jaso ditugu. Bata bost urtetik bost urtera –populazioaren zentsoaren arabera– bi urtetik gorakoen hizkuntza egoera Elkargo Autonomoan eta Nafarroan egin ohi dena da, eta bestea Eusko Jaurlaritzako Hizkuntz Politikarako ordezkariak burutua. Bai batean, eta bai bestean, emaitzak kezkarri bilakatu dira alde batetik behatuta. Bigarrenean, hala ere, gure ustean kezka horiek ez dira hain funtsezkoak, ezen inkestaren luze-zabalean egun ez dira kontuan izan hezkuntzaren bitartez (bereziki D eta E ereduaren bitartez) euskaldundua dugun haurreria eta gazteriaren egitate linguistikoa, inkestak 16 urtetik gorakoen egoera soilik ematen duelako. Beraz, 2-tik 16-arte egitate linguistikoa ez islatzeak biztanleriaren euskararen ezagutza-porzentaia biziki murrizten du.

Dena den, egia da, euskararen egoerak ahulezia nabarmenak dituela euskal gizartean (eta zer esanik ez arazoa erabileraren ikuspuntutik hartuta). Egoera gatazkatsu hori, noski, alde batetik, gizarte osoan euskarekiko jarrera ona oraindik gotortu ez delako da, eta bestetik, populazio abertzalearen baitan ere multzo batzuek euskararen afera edo arazoa hurrengo belaunaldietarako utzi dutelako da, konpromiso pertsonalak berandutuz. Horretaz gain, etorkin edo kanpotiar substratuko populua den kopuru handi batek euskara oraindik ez du gogo onez asumitu (eta, bereziki, industrigune erraldoietan populazio-multzo ikaragarri handiak daude gure hizkuntzaren normalizazio-bidera irten gabe).

Politikoek ere ez dut asumitu behar bezala euskara, Katalunian aiseago gertatu den bezala. Gainera, gure hizkuntzaren izaera ez-erromanikoak gaztelaniar etorkinari (eta bertako baskoari) neke asko

suposatzen dizkio, eta katalana eta galizieraren kasuan ez bezala, bitxitasun horrek urrats astunagoak eskatzen ditu Euskal Herri osoa euskalduntzeko plana bideratzean.

Goazen inkesta ikustera. EUST-ek eskainiak 1996-etik 2001 arteko epea hartzen da, populazioaren zentsutik eginikoaren hurbileko datuetatik. Egia esan, gauza batek harritu gaitu biziki, alegia, lehenengo bosturtealdian, hots, 1991-1996 delakoan, euskarak Euskal Erkidego Autonomoan lortutako, 6 puntuetako irabazpena huskerian geratu dela azken bosturtealdian. Zehazkiago esanda, zifra absolutuetan euskaldun oso aitortzen direnen kopurua orduan 93.205 pertsonetako izan bazen, azken bosturtealdian 20.000 eskasekoa izan da. Zifra honek txunditu gaitu biziki, ezen 1981etik 1991 artera 5 puntu paseak irabazi zituen euskaldungoak, eta azkeneko bost urtetan 2 puntu inguruan ibili da soilik. Garbiago esateko, 1996 urtean hiru probintzietan euskaldungo osoa 636.816. era lritsi bazen, 2001ean 656.980.ra bakarrik igaro da. Zerbait gertatu da lehen 93.205 pertsonetako igoera zena, azken bost urtetako zentsuan soilik 20.000 ingurukoa izateko. Populazioaren multzo handi batek bere burua euskaldun oso multzotik euskaldun pasibo sailera pasarazi du, azken kontzeptuaren alderdi etereo eta zalantzaroko nabarmen utziz. Hain zuzen, ez dago garbi askorentzat zer esan nahi duen *ia-euskaldun* nomenklaturak (teorian behintzat). Beraz, azken bost urtetan kasik 66.000 bizilagun *ia-euskaldun* (edo euskaldun pasibo) sailera igaro da, lehenengo bosturtealdian (1991-1996.koan) igoera bera 6.000 ingurukoa baino izan ez zelarik. Beraz, multzo handi batek, lehen aldiz, bere burua *euskaldun oso* kontzepturik *ia-euskaldun* taldera pasatu du, lehendiko datu askoen egiazkotasuna kolokan ezarriz.

Datu hauen arabera, EUSTAT-en zifretatik emaitza kezkarria ateratzen da. Alde batetik, hiru probintzietan lehendiko igoeraren inflexioa, eta bestetik guk inkestak erabiltzen dituen kontzeptu batzuen interpretazio ez fidagarria. Egia esateko, kezkatu utzi gaitu EUSTAT-en inkestak, nahiz populazioaren joan-etorriak (emigrazioa) eta heriotza faktoreak ere kontutan izatekoak izan.

Bigarren inkesta Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntz Politikaren ordezkartzarena izan da. Inkesta honen arabera hegoaldeko egungo hiru probintzietako euskaldungoa %29,4koa da, eta Euskal Herri osokoa %25,4koa. Inkesta honen berezitasuna, esan dugunez, 15 urteko populazioaren egitate proportzionalaren gabezia da. Beraz, faktore hori dela eta, bi inkesten batezbestekoa nekezagoa ger-

tatzen da. Gure ustean, beheko belaunaldien (haurreria eta gazteriarren) euskalduntze prozesu sistematikoa (ze euskara D eta E ereduie atxikia dago) aipaturiko inkestan islatua ez egoteak emaitzak askoz murriz eta pesimistagoak bilakatu ditu, lehen bistara. Han zuzen, hiru probintzietan % 29,4 hori % 34.ra ere iristen da kontatu gabeko 200.000 ikasle inguruko kopurua barnean sarturik. Noski, kopurua apalago jarri behar litzateke Nafarroako eta Iparraldeko kasuan. Nafarroan, dena den, inkestak ematen duen % 10,3 euskaldungoa ez da horretan uztekoa, ezen bost azken urtetako haur eta gazteen kopurua 18.000 baino gehiagokoa izan baita. Iparraldean, noski, kopuruak areago urritu behar dira.

Nafarroan, bataz besteko euskaldungoa, gure zenbakietan, 70.000 ingurukoa zen 2001 aldera, eta bertan ere (hiru probintzietako eta iparraldeko ia-euskaldunen (edo euskaldun pasiboen) kontzeptua aski aleatorioa eta lasaka bilakatzen zen edozein interpretazio ziur emateko. Nafarroan, gainera, inkestak dioenez, 20.000 hiztunek azken bost urtetan euskara galdu dute, eta hori erabat estonagarria bihurtzen da. Zerbait bitxia eta irrealia deritzagu. Bost urte buruan, soilik, euskaldun den populazioak hainbesteko kopuruak galtzea ez bide da egiaztagarria (bertan ematen diren kopuruaren heienean, behintzat). Hori izatekotan, behar bada, multzoz *ia-euskaldunen* saila kontuan izan behar litzateke (eta, hala ere, txundigarria azaltzen da emaitza).

Zifra hauetatik ikusten da euskararen jabetza gure herrian heren batera ez dela iristen (15 urte arterako populazioa ere kontuan izanik). Beraz, euskarak, bi erakunde politikoetan ofiziala delarik ere, kinka larrian dirau, nahiz igoera zifretan etengabea izan, Euskal Erki-dego Autonomoan, batez ere.

Bestalde, erabileraren proportzioak nabarmenki jaisten dira eskualde guztietan, aspaldidaniko egoera diglosikoaren ondorio bezala. Euskarak urri eta ez tinko darrai populazioogune industrializatu erraldoietan, eta bereziki, lau hiriburuetan.

Euskararekiko jarrerak hobetzen datoz, baina eskandalagarria da demokraziaren ikuspegitik Nafarroan oraindik lurraldeko %40-ak euskara ez onartzea. Hor nabarmen da Nafarroako egitate linguistikoaren alderdi berezia (lurraldea hiru zonalde linguistikoetan zatikaturia egotea, eta Erribera zabalaren aspaldidaniko erdaldungotasun ukaezina). Iparraldean, aldiz, Angelu-Miarritze-Baiona guneak kenduta, euskararen onarpena gehiengoa da, eta bertan gure hizkuntza-

rekiko estimua asko hobetu da.. Bertako arazoek, ordea, euskararen ez-ofizialtasunarekin zerikusi zuzena dute.

Zifrak zifra huts direlarik ere, eta zenbakien basoan ez galtzearen, ondorio batzuetara gatoz. Lehenik, ofizialtasun-egoerak zerikusi garbia du euskararen balantzean. Igoera-prozesuak populazioan ofizialtasunarekin zerikusia du. Beraz, Euskal Erkidego Autonomoan euskarak gora egin du ezagutzaren eremuan, eta, batez ere, azken tradizioan euskaldun ez ziren eskualdeetan (Arabako haranetan, ipar herrisketan, eta, orobat, Bilbo ezkeraldeko guneez batzuetan, non populazioa %0-tik 10.era igo den Barakaldo, Sestao bezalako tokietan). Euskararen ofizialtasuna derrigorrezkoa da hizkuntza sustatu eta gotortzeko. Hortik behatuta, ez dio mesederik egiten Nafarroan egungo hizkuntz-banaketak hiru zonaldeetan (eskualde mistoan, bestalde, tradizionalki, euskaldun izaniko haran eta herri zenbait at dago –eta are okerrago euskal toponimia tradizionala duen eremu zenbait –Irunberri, Tafallaldea, Orbaran, Egoaldea, Urraul biak, eta abar– erdaren zonaldean uztea modu espikaezinean).

Iparraldean euskararen bilakaera negatiboa da, gazteriaren saillean, bereziki. Bertako egoera politikoaren erruz, euskarak oraindik ez du lortu ofizialtasunik, eta Europako demokrazia zaharrenetakoan euskarak bestelako *patois* txastarren funtsa baino ez du Parisko gobernuarentzat.

Euskararen etorkizuna egitate polikoari ere atxiki behar zaio. Ez dira indiferente, beraz, hizkuntza baten onerako lurraldeko gobernari eta politikoen jarrera eta jokabideak, diglosiaren fenomenoak zerikusia handia baitu gizartean politikarekin ere. Hala ere, populazio beraren jarrerak ere kontuan hartzekoak dira.

Gure ustean, azken inkestetan, batez ere EUST delakoan, zer-bait bitxia eta kezagarria azaldu da aipaturiko zifra batzuen inflexioan; kezagarria da euskaldun oso kontzeptutik hainbestek pausua *ia-euskaldun* delakora ematea (eta trasbase horretan susmoa dugu lehendik datozen zifra batzuen halako koloka kontzeptuala dagoela). Inkestak erlatiboak dira, eta inkestetan oinarritzen diren kontzeptu batzuk areago hertsitu beharrekoak dira oker handietan ez jausteko.

Hala ere, azken hoge eta hamar urteotako euskararen presentzia soziala gizartean nabarmenagoa egin da, eta etorkizunean erronka nagusia gure euskarak puntu gotor (eta espazio zabalagoak) irabazten lortzea izanen da.